

Nr 7.

Af herr **Hammarskjöld**, *angående skrifvelse till Konungen med begäran om framläggande af förslag till ändrade bestämmelser rörande understöd åt enskilda läroanstalter.*

Enligt nådiga kungörelsen af den 29 oktober 1909 angående statsunderstöd åt enskilda läroanstalter, hvilken kungörelse i de punkter, till hvilka nedan hänsyn tages, öfverensstämmer med nådig proposition till 1909 års Riksdag och samma Riksdags beslut, kan högre flickskola, bredvid ett statsunderstöd å högst 5,200 kronor »erhålla ett särskildt understöd till undervisning i huslig ekonomi ej öfverstigande 1,000 kronor. Äfven om understödet till huslig ekonomi gäller emellertid det i par. D5 uppställda villkoret, att kommun eller enskilda donatorer skola till skolans uppehållande lämna ett bidrag, hvars värde för år räknadt uppgår till minst samma belopp som det från anslaget till högre flickskolor utgående understödet». För undervisning i huslig ekonomi kan en högre flickskola alltså från olika håll få sammanlagdt 2,000 kronor. Understödet skall utgå »med högst 400 kronor för kurs i ämnet omfattande en lärjungegrupp samt intill ofvan angifna maximibelopp med ytterligare högst 200 kronor för hvarje därtöfver tillkommande lärjungegrupp». Sedt i sammanhang med föreskriften om motsvarande bidrag från kommun eller annat håll, och så som undervisningen i detta ämne plägar vara ordnad, med skolköksarbete en dag i veckan, sålunda (högst) 36 dagar om året, betyder detta i vanliga fall att sammanlagda understödet för ett års eller en klass' kurs är 800 kronor, för två års eller två klassers 1,200 kronor, för tre års eller tre klassers kurs 1,600 kronor. Mer än tre-årig kurs förekommer mig veterligen icke vid någon skola. Skulle klassen med hänsyn till lärjungeantalets storlek behöfva delas på två skolköksafdelningar, kan skola för ett-årig kurs få 1,200 kronor och två-

årig kurs (i fyra afdelningar) 2,000 kronor. Detta belopp torde tämligen nära motsvara kostnaden för ett skolkök med undervisning fyra dagar i veckan.

Enligt utfärdad nådig kungörelse af den 27 maj 1910 med meddelande om statsanslag till högre flickskolor åren 1910—12 hade af 79 sådana skolor blott 34, således *icke ens hälften* af dem sökt och fått anslag för undervisning i huslig ekonomi. Lika anmärkningsvärdt är, att blott en enda skola fått högsta beloppet, 1,000 kronor, och blott fem så mycket som 800 kronor, motsvarande 3 afdelningar eller tre-årig kurs. 12 skolor ha 600 kronor och 3 ha 500 kronor, motsvarande två-årig kurs eller sannolikt oftast ett-årig kurs med två afdelningar, slutligen 13 skolor med 200 till 400 kronor, således med ett-årig kurs. Nu är emellertid klart, att en ett-årig kurs med högst 36 dagar (därunder hvarje elev knappast kan få deltaga i lagningen af mer än 10—15 middagar) icke kan ge något varaktigt resultat vare sig i fråga om kunskap eller färdighet. Något sådant kan väntas blott af en två- eller tre-årig kurs (med 70—100 dagar). Men en sådan kurs finnes synbarligen blott i ett tiotal af Sveriges 79 högre flickskolor.

Att relativt så få flickskolor infört undervisning i huslig ekonomi *kan* naturligtvis i vissa fall bero på att deras styrelser eller föreståndarinnor ej hunnit göra sig tillräckligt förtrogna med denna nyhet eller på en bestämd uppfattning, att ämnet i följd af sin natur ej *bör* tillhöra den vanliga skolan eller skolåldern. Det kan också hända att lämpliga lokaler för skolkök ej stå till buds. Men jag misstager mig näppeligen, om jag uttalar den öfvertygelsen, att det i flertalet fall beror på ekonomiska skäl. Såvida kommunen öfverhufvud vill ha förmånen af en högre flickskola, *måste* den helt enkelt i öfrigt lämna bidrag till densamma, motsvarande hvad staten lämnar. Och dessa bidrag från kommunen, bidragen till ålderstillägg och pensionering af lärarinnorna inräknade, stiga nu till afsevärdt högre belopp, än för blott några år sedan. En ytterligare utgift å 400—1,000 kronor till undervisning i huslig ekonomi kan man undvika, och man undviker den. Är nu staten intresserad af att detta ämne snarast möjligt kommer in i ett större antal flickskolor eller i alla, så kunde åtminstone det ekonomiska hindret undanröjas därigenom, att staten för detta ämne tills vidare åtog sig *hela* kostnaden.

Till enskilda mellanskolor, däri flickor undervisas (samskolor), kan, enligt samma nådiga kungörelse af den 29 okt. 1909, af statsmedel utgå högst 600 kronor, äfven i detta fall under förutsättning att kommun eller enskilda för ändamålet lämna minst samma belopp. Hittills ha endast

tre sådana skolor sökt och fått statsunderstöd, ingen af dem till undervisning i huslig ekonomi.

För statsunderstöd till högre goss- och samskolor fordras *icke* motsvarande belopp från kommun eller enskilda — detta som bekant därför, att deras upprättande och vidmakthållande icke är ett lokalt, utan ett allmänt intresse, enär dels dessa läroanstalter fylla särskilda undervisningsbehof, som ej lämpligen fyllas af statens alla efter väsentligen samma plan inrättade läroverk, dels det är ett viktigt statsintresse, att det enskilda initiativet på undervisningens område får utrymme till pröfning af nya organisationsformer och metoder, hvarigenom utvecklingen i det hela kan främjas. Under det flickskolorna utanför det så att säga ordinarie anslaget kunna få särskildt understöd för undervisning i huslig ekonomi, kunna dessa högre goss- och samskolor icke få något dylikt, och fastställda bestämmelser ge ingen anledning att vid utmätande af statsunderstöd för dem taga någon hänsyn till förekomsten af praktiska ämnen i deras läroplan. Det är emellertid för flertalet af dessa högre goss- och samskolor karaktäristiskt, att i dem likväl mera tid och uppmärksamhet än i de allmänna läroverken ägnas åt rent praktiska ämnen: träslöjd, smide, boktryckeri och bokbinderi, väfning, huslig ekonomi o. s. v. Från sex skolor, som tillhöra de enskilda läroverkens förbund, finnes meddelande om de *särskilda kostnader*, som undervisningen i dessa rent praktiska ämnen kräfva, växlande mellan 2,000 och 6,000 kronor för år. Den, som af pedagogiska och socialekonomiska skäl är intresserad för denna art af undervisning, måste nu finna mindre billigt och rättvist, att vid statsunderstödet uppmätande ingen hänsyn tages till så betydande utgifter. Det måste också anses högst sannolikt, att när några af dessa skolor icke lämna undervisning i dylika ämnen och andra för dem uppoffra blott mindre belopp, detta i första hand beror på ekonomiska skäl: det är för dyrt, de kunna icke med bästa vilja bära de betydliga kostnaderna för en utsträckt undervisning i praktiska ämnen.

I hvilken omfattning rent praktiska ämnen ingå i de enskilda lärarinneseinariernas undervisning är mig icke bekant. Äfven om dem gäller emellertid, att fastställda regler för statsunderstöd åt dem icke ge någon anledning att vid bestämmande af understödets belopp taga hänsyn till förekomsten af dylik undervisning.

Jag vågar tro, att det ligger i statens intresse att med större uppoffring af allmänna medel, än hittills skett, möjliggöra och främja under-

visning i rent praktiska ämnen i våra högre läroanstalter. Jag tänker i detta sammanhang icke på sådana ämnen som sång och musik, teckning, gymnastik och vapenöfning; detta dels därför att de, såsom sång och musik, kräfva ringa yttre apparat, dels därför att de redan finnas i alla skolor och det redan ingått i det allmänna medvetandet, att de höra dit; utan jag tänker på den grupp af ämnen, som stå i direkt relation till lifvets produktiva arbetsområden eller det fysiska arbetet: träslöjd och smide, väfnad, matlagning (huslig ekonomi) och andra med dem jämförliga ämnen. De äro inom skolan nya, deras plats i skolplanen är icke ännu i det allmänna medvetandet fastslagen, men deras pedagogiska och social-ekonomiska betydelse för modern uppfostran, för en uppfostran som rätt tar i sikte samtidens bildningsideal och det nutida samhällets ekonomiska organisation, är så stor, att staten af välförstådd omsorg om *sin* egen välfärd bör göra allt hvad göras kan för att snarast möjligt få in dem i våra högre skolor för båda könen.

För den enskilda människans bildning, alltså rent pedagogiskt, betyda dessa ämnen: öfning och utbildning af muskel- och nervsystem, handen och ögat vänjas till skarp uppfattning af mått och linjer; intelligensen öfvas i fyndighet för lösning af praktiska uppgifter; för karaktärsbildningen, för viljans uppfostran till plikttrohet, flit och ordning stå de praktiska ämnena icke under, utan öfver flertalet läsämnen. Under inflytande af en allmän öferskattning af vetenskapernas och teknikens betydelse ha våra skolor alltför ensidigt lagt an på intelligensens utbildning och försummat andra sidor: den fysiska, den moraliska och estetiska. Ett allmänt införande i uppfostran af fysiskt och produktivt arbete skall väsentligen bidra att bota denna ensidighet.

Vår skolas bildningsideal är ännu alltför mycket färgadt af de antika, grekisk-romerska uppfattningar af den frie mannen som stående öfver den tjänande brodern och frikallad från det fysiska arbetet. Det moderna samhället kan icke erkänna denna uppdelning. *Alla* måste uppfostras till arbete, på olika lefnadsbanor, än mera öfvervägande intellektuellt, än mera öfvervägande fysiskt; det företrädesvis intellektuella och det företrädesvis fysiska arbetet äro för samhället principiellt lika oundgängliga och lika värdefulla. Ju fullständigare vår tids ungdom lär sig detta, ju mera skickad skall den blifva att väl fylla en plats i lifvet. Naturligtvis kan icke skolan i sig upptaga alla yrken; den behöfver det icke heller, för dess socialekonomiska uppfostran är det nog att upptaga några af de mest grundläggande, som på samma gång ge ett begrepp om det fysiska arbetets natur och göra eleven delaktig af dess uppfostrande förmåga samt meddela

för alla yrken och banor nyttiga färdigheter. Till sådana grundläggande arbetsarter torde för gossar få räknas träslöjd och smide, för flickorna sömnad, väfnad och matlagning.

Hvad jag med denna motion åsyftar är emellertid ingen omhvälfning, utan blott ett vidare fortgående å redan beträdda banor, ett kraftigare främjande af den redan började utvecklingen i angifna riktning.

Det är välbekant, att äfven inom andra skolformer och i andra länder samma utvecklingslinjer tilldraga sig alltmera uppmärksamhet. Jag erinrar exempelvis om D:r Kerschensteins föreläsningar i Stockholm och den under hans ledning verkställda omorganisationen af Münchens folkskoleväsen och om vissa företeelser i Amerika.

Inom flickskolor och mellanskolor skall ett allmännare införande af dessa rent praktiska ämnen och ett fullständigare tillgodogörande i uppfostran af dessa ämnens bildningsvärde vinnas därigenom, att staten till dem lämnar understöd utan att fordra motsvarande tillskott af kommun eller enskilda. Och sådant understöd bör till dessa lämnas icke blott till huslig ekonomi utan äfven till sömnad och annat handarbete för flickorna, och till träslöjd och smide för gossarna. I fråga om beloppen för huslig ekonomi kunna nuvarande bestämmelser lämpligen behållas, blott med den skillnad att staten ger äfven den del af beloppet, som nu kräves af kommun eller enskilda. I fråga om öfriga slöjdarter torde det böra öfverlåtas åt Kungl. Maj:t att efter utredning af de verkliga kostnaderna inom vissa gränser fastställa understödsbeloppen.

De högre goss- och samskolorna äro till själfva sin karaktär olika sinsemellan och olika andra skolor och de böra med hänsyn till hela sin uppgift så vara. Några allmänna regler för utmätande af understöden böra därför icke gifvas. Det bör dock icke ifrågasättas, att staten skall med särskildt understöd betäcka *hela* kostnaden.

Undervisningen i de praktiska ämnena bör för lärjungarna vara obligatorisk och ingen särskild afgift bör för densamma erläggas. Endast under sådan förutsättning kan denna undervisning med sina fysiskt, psykiskt och socialt hälsobringande verkningar åstadkomma allt hvad den bör och kan åstadkomma. Endast under sådan förutsättning ter den sig för lärjungen som verkligt integrerande del af undervisningen, likvärdig med undervisningen i andra ämnen.

För en enskild motionär är det icke möjligt att framlägga en kostnadsberäkning som skulle kunna af Riksdagen godtagas. Det förslag som här

framlägges är därför endast afsedt att förtydliga huru jag tänker mig saken.

Som maximalunderstöd för särskildt ämne kan sättas 2,000 kronor eller hvad undervisning i huslig ekonomi nu högst beräknas kosta; som maximalunderstöd för särskild läroanstalt 5,000 kronor; hvilken summa ligger något under nu använda högsta belopp (6,070 kronor i Göteborgs samskola).

Det synes af flere skäl önskvärdt, att de allmänna bestämmelser rörande statsunderstöd åt enskilda läroanstalter som antogos af 1909 års Riksdag och som finnas intagna i nådiga kungörelsen af 29 oktober 1909 icke rubbas, utan det för praktiska ämnen afsedda understödet bör uppföras som ett särskildt anslag. Att approximativt bestämma huru stort detta bör sättas, låter sig göra endast med ledning af nu för ändamålet använda belopp. För undervisning i huslig ekonomi utgå enligt nådiga kungörelsen af den 27 maj 1910 under 1911 sammanlagdt 18,500 kronor af statsmedel och lika mycket från kommuner och enskilda. Enligt detaljerade uppgifter från sex högre goss- och samskolor, nämligen Sofi Almquists samskola och Beskowska skolan i Stockholm, Göteborgs högre samskola, Palmgrenska samskolan i Stockholm, Uppsala enskilda läroverk och Whitlockska samskolan i Stockholm uppgingo deras kostnader för undervisning i ifrågavarande ämnen till sammanlagdt 20,110 kronor. Under förutsättning att Djursholms samskola och Lundbergs skola ha utgifter till minst samma belopp som de skolor, hvilka uppgifvit de minsta summorna, skulle hela summan för närvarande bli omkring 25,000 kronor. För både flickskolor och högre goss- och samskolor kommer man då till en totalsumma af omkring 60,000 kronor. Syftet med förslaget skulle ju emellertid vara att få in dessa ämnen i *flere skolor* och i *större omfång*. Naturligtvis komma i alla fall de afsedda och önskvärda utvidgningarne icke i ett slag, utan blott så småningom, i den mån lokaler kunna disponeras för ändamålet och nödiga ändringar i organisationen hinna vidtagas. Anslaget torde därför till en början kunna sättas till 90,000 kronor af hvilka ju dock redan nu 18,500 kronor utgå.

I det föregående har jag sökt visa, att det är ett viktigt statsintresse att få undervisning i praktiska ämnen allmänt införd i skolorna men att,

med nu gällande bestämmelser, detta af ekonomiska skäl låter sig göra endast i ringa omfattning. Då det ligger i statens hand lika väl som i dess intresse att undanröja dessa hinder, tillåter jag mig hemställa,

att Första kammaren ville för sin del besluta att i skrifvelse till Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t ville till nästa års Riksdag framlägga förslag om ändrade bestämmelser rörande understöd till enskilda läroanstalter för att möjliggöra anordnande af undervisning i praktiska ämnen i större omfattning än nu äger rum.

Stockholm den 24 januari 1911.

Hugo Hammar skjöld.